

СЕКЦІЯ 1: ПОЛІТИЧНІ ТА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

НЕПОРУШНІСТЬ ЧИ НЕДОТОРКАННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ

Клименко Оксана Михайлівна, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувачий відділом проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

Однією з найбільш гострих у вітчизняній юриспруденції є проблема термінологічної визначеності та точності, яку пропонуємо розглянути в контексті співвідношення категорій «непорушність» і «недотоорканність», що використані в певних правових конструкціях стосовно прав особи.

Так, у законодавстві України йдеться про непорушність права власності (ст. 41 Конституції України, ст. 321 ЦК України). Поряд із цим у юридичній науці зустрічаються й інші визначення, як-то: «непорушність власності» [1, с. 7; 2], «непорушність приватної власності» [3, с. 9], «недотоорканність права власності» [4, с. 179]. Непорушність права приватної власності іноді отоожнюють із недотоорканністю власності [5, с. 52; 6, с. 555]. Так, О. В. Дзера вважає, що зміст поняття «непорушність» полягає в недотоорканності як права власності, так і самого майна власника. Це означає, що всі особи зобов'язані утримуватися від заподіяння шкоди майну, від безпідставного вилучення його у власника [7, с. 190].

Дослідження історичних аспектів цього питання вказує на те, що тривалий час, починаючи з французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р., панувала ідея «святості та недотоорканності» приватної власності, що була втілена у відповідних положеннях європейських конституцій. Деякі вчені вважають, що зміст і дух цього принципу є безспірним та панує над усією західною традицією права, а також становить одну зі складових теоретичного поняття «верховенство права» [8, с. 106]. Інші науковці висловлюють думку, що з появою та юридичним оформленням публічної власності це гасло, як і сама ідея про святість і недотоорканність приватної власності, втратили свою винятковість та актуальність [9, с. 199]. У сучасних умовах дедалі більше визнаються переваги соціальної моделі держави, що екстраполює до розвитку концепції соціальної орієнтованості власності.

На нашу думку, поняття «непорушність» і «недотоорканність» з правового погляду не є тотожними, оскільки втілюють зміст різних юридичних категорій. Так, правовий режим непорушності згідно з Конституцією України визнається, крім права приватної власності (ч. 4 ст. 41), за всіма правами і свободами людини (ст. 21). Суть принципу непорушності полягає у встановленні заборони порушення гарантованих конституційних прав. Конституційний Суд України у Рішенні від 11 листопада 2004 р. № 16- рп/2004 у справі про захист права власності організації споживчої кооперації зазначив, що непорушність права власності означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі.

Водночас Основним Законом у системі гарантій прав і свобод людини принцип недотоорканності закріплюється щодо особистих немайнових прав особи, зокрема, права на особисту недотоорканність (ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 29), права на недотоорканність житла (ч. 1 ст. 30). Відзначимо, що недотоорканність як гарантію в системі прав і свобод людини необхідно відрізнити від гарантованої Конституцією України посадової недотоорканності, як-то: депутатської (ст. 80), президентської (ст. 105), суддівської (ст. 126, 149).

Конституційна концепція правового режиму непорушності та недотоорканності прав і свобод людини отримала розвиток у ЦК України. Згідно з ним непорушними визначені право власності і право інтелектуальної власності (статті 321, 418), недотоорканність встановлено щодо особистих немайнових благ і прав особи, зокрема, недотоорканність ділової репутації

(статті 94, 299), особиста недоторканність (статті 201, 289), недоторканність особистого і сімейного життя, недоторканність житла (статті 270, 311), недоторканність гідності та честі особи (ст. 297), недоторканність результату інтелектуальної, хУдожньої творчості (ст. 439). Системний аналіз наведених статей надає можливість стверджувати, що в усіх випадках термін «недоторканність» законодавець використовує для визначення юридичної гарантії щодо особистих немайнових благ і прав особи, пов'язаних із ними.

Цієї ж концепції дотримується більшість вітчизняних учених [3, с. 10, 74, 150, 223, 255; 10, с. 728; 11, с. 61, 65; 12, с. 192, 201]. На відміну від них

Іосійські цивілісти вказують на принцип недоторканності власності [13, с. 37; 4, с. 17, 20; 15, с. 18]. Це пояснюється тим, що в Цивільному кодексі Російської Федерації [16] закріплений принцип недоторканності власності (ч. 1 ст. 1), при цьому недоторканність установлена також і щодо особистих немайнових прав особи (ст. 150). У Конституції РФ також закріплений принцип недоторканності особистих немайнових прав особи (статті 22, 23), проте про недоторканність власності не йдеться. Водночас ч. 3 ст. 35 Основного Закону РФ встановлений загальний принцип, що ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як за рішенням суду. На наш погляд, дане унормування буде правильним тлумачити як встановлення непорушності права приватної власності, а не її недоторканності. З огляду на це вважаємо, що на відміну від законодавства РФ в українському законодавстві конституційний принцип непорушності права приватної власності отримав більш послідовне та логічне закріплення.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що в українському праві існують достатні правові підстави для того, щоб розмежувати принципи непорушності та недоторканності в системі гарантій прав і свобод людини. Стосовно права власності Конституцією України закріплено принцип непорушності, що отримав розвиток у чинному законодавстві України, і в цьому сенсі задано вихідні параметри щодо його науково-теоретичного обґрунтування у вітчизняній правничій науці.

Список використаних джерел:

1. Баранюк А.З. Позбавлення права приватної власності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.З. Баранюк. - Л., 2007. - 14 с.
2. Пацурківський Ю.П. Принцип непорушності права власності / Ю.П. Пацурківський // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. - 2004. - № 253 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/article.php?lang=ua&visnuk=22&article=474>
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К.: Істина. - 928 с.
4. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс / З. Ромовська. - К.: Атика, 2005. - 560 с.
5. Захаров О.В. Проблема розмежування права на недоторканність житла чи іншого володіння особи і права на недоторканність приватної власності за проектом постанови Пленуму Верховного Суду України / О.В. Захаров. // Часопис Академії адвокатури України. -2008. - від 1 квітня. - С. 52
6. Салманова О. Ю. Питання гарантованості прав і свобод громадян при забезпеченні міліцією безпеки дорожнього руху / О. Ю. Салманова // Форум права. - 2009. - № 3. - С. 554-559
7. Дзера А.В. Інститут права собственности по новому гражданскому законодательству Украины и Европейские стандарты по охране права собственности / А.В. Дзера. // Альманах цивилистики: Сборник статей. Вып. 1. - К.: «Правова єдність», 2008. - 312 с. - С. 188-201
8. Цветкова Ю. В. Реституція фізичним особам в земельному праві / Ю. В. Цветкова // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2010. - № 3. - С. 105-117.
9. Хабриева Т.Я. Теория современной конституции / Т.Я. Хабриева, В.Е. Чиркин. - М.: Норма, 2005. - 320 с.
10. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань та ін. - Т. 1. - К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2004. — 928 с.
11. Заїка Ю.О. Українське цивільне право/ Ю.О. Заїка. - К.: Істина, 2005.-312с.
12. Цивільне право України: У 2 т. / За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького. - К.: Юрінком Інтер, 2004. -Т. 1.- 480с.
13. Гражданское право: В 2 т. Том I: / Отв. ред. проф. Е.А.Суханов. - 2-е изд. — М.: БЕК, 2002. - 816 с.
14. Гражданское право. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. - Часть I. - Узд. 3, перераб. и доп. - М., 1998. - 632 с.
15. Гражданское право /Под ред. А.Г.Калпина, А.И.Масляева. - Ч. 1. - М.: Юристь, 1997. - 472 с.
16. Гражданский кодекс Российской Федерации от 21 октября 1994 года (с изменениями) - Веб-сайт Гражданский кодекс РФ: <http://www.gk-rl.ru/>